

Özet

Gözetim, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. İlk dönemlerde egemenin devamlılığı için önemli olan bu kavram, modern dönemle birlikte daha fazla ün kazanmıştır. Üretim ilişkilerden, bürokratik yapıların işleyişinden, ceza sistemlerinin disipline etmesinde kadar birçok alanda varlığını görünür kılmıştır. İnternetin buluşu, teknolojik araçların gelişimi gözetleme pratiklerini geliştirmiştir. Özellikle sosyal medyanın gelişimiyle kişisel verilerin kayıt altına alınması, depolanması ve servis edilmesi hiç olmadığı kadar kolaylaşmıştır. Bu çalışma, gözetimin tarihsel arka planına değinerek yeni gözetim sistemlerinden biri olan sosyal medyayı ele almıştır. Sosyal medya ürünlerinden birisi olan Facebook ve gözetim arasındaki ilişki çalışmada tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gözetim, Siber Uzay, Sosyal Medya, Veri Gözetimi, Facebook

Abstract

Surveillance is a practice as old as human history. This concept, which was crucial for the continuity of sovereignty in the premodern period, gained more importance in the modern era. With surveillance, human existence become more visible in many areas, from the production relationships, the functioning of the bureaucratic structures to the discipline of the criminal systems. The invention of the Internet and the development of technological tools have enhanced surveillance practices. More specifically, the advent of social media made the recording, the storage of personal data easier than ever before. Relying on the history of human surveillance, this study explored social media as a new system of surveillance. Facebook, which makes up the sample of this study, was discussed in relation to the concept of surveillance.

Keywords: Surveillance, Cyber Space, Social Media, Data Surveillance, Facebook

Giriş

* Department of International Relations, Selcuk University

Gözetim, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Yazının bulunması, egemen gücün kendi iktidarını devam ettirmesi, toplumun denetlenmesi, askeri düzenleme adına gözetime başvurulmuştur. Özellikle Giddens'a göre yazının bulunmasıyla idari işlemlerin kayıt altına alınması bir gözetleme sürecidir. (Giddens, 2008: 66-70). Modern dönem öncesi daha çok bir iktidar pratiği olan gözetim, modern dönemle birlikte kişiler arası gözetime de meydana gelmeye başlamıştır. Modern dönemde gözetim bir disipline etme aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Modern dönemde Marx gözetimi, üst yapının alt yapıyı denetlemesi, ekonomi politığın bir parçası olarak tanımlarken Weber, bürokrasinin bir aracı olarak nitelendirmektedir. Foucault, Bentham'ın hapisane modeli olan panoptikondan esinlenerek gözetimi, iktidarın disipline aracı olarak görmektedir (Lyon, 2013: 15).

Teknolojinin gelişmesi ve internetin bulunması gözetimi farklı bir evreye taşımıştır. Enformasyon teknolojisindeki gelişmeler, gözetilen-gözetilen ilişkisini çift yönlü bir görünüm sergilemektedir. Artık gözetilen gözetlendiğinin farkında olarak hareket etmektedir.

İnternetin yaygınlaşması, sosyal ağları arttırmış ve kişiler çevrimiçi hayatlara dahil olmuştur. Sanal yaşam ile gerçek yaşam iç içe geçerek bireylerin hareket alanını arttırmıştır. Bir sosyal medya aracı olan Facebook, kişileri sanal ortamda sosyalleştirmiştir ve çevrimiçi hayatla-çevrimdışı hayatı birleştirmiştir. Kişiler kendi hayatlarıyla ilgili önemli verileri bu mecra üzerinden paylaşmakta ve Facebook'da kayıt altına almaktadır. Zira gözetilen ve gözetleyen her yerdedir.

Bu çalışmada, gözetimin sosyal ağlarda nasıl bir etkiye sahip olduğu araştırılmıştır. Sosyal medya ürünlerinden biri olan Facebook, gözetilen-gözetilen ilişkisinde farklı bir bakış açısı kazandırarak toplumsal yansımaları gözle görülür şekilde hissettirmiştir.

1.1. Gözetim Kavramı Ve Tarihsel Gelişimi

Gözetim kavramı, etimolojik olarak Fransızca “surveiller” kelimesinden türemiştir. Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre gözetim, “gözetme işi, nezaret”, “himaye”, “gözaltı” anlamı taşımaktadır. Tarihsel olarak belli bir başlangıç noktasına dayandırılmayan gözetim olgusu, insanlık tarihiyle neredeyse paralellik taşımaktadır. Fakat literatürde yer alması belli süreçler içerisinde gelişmiş, farklı isimler bu kavramı tanımlama içine girmiştir.

Gözetimin, belli bir başlangıç noktasında dayandırılmamış olması olağandır. Çünkü toplumlar var oldukları andan beri, özellikle yöneten kesim tarafından iktidarının devamlılığı noktasında gözetlenmiştir. İktidar, gücünü başka bir yapıya kaptırmamak, var olan toplumun sistemli bir şekilde devamlılığını sağlamak için gözetime başvurmuştur. Örneğin Roma İmparatorluğu yapısı ve askeri düzeni gözetlemenin bir türünü teşkil etmektedir. Askerlerin yakından izlenmesi, belli bir çerçevede hareket etmeleri bu idari sisteme uygun hale getirmiştir. Devletin askeri disiplini sağlaması ve daha nitelikli istihbarat toplaması askeri nizamla sağlanmıştır (Lyon, 2013: 48). Aynı şekilde yazının bulunmasıyla birlikte şifreleme tekniğinin ortaya çıkmış olması, idari işlemlerin kayıt altına alınması kolaylığı sunmuştur. Bu teknikle birlikte özellikle hukuki sistemin gelişmesi, toplumların denetlenmesi, yapılan eylemlerin kayıt altına alınması örgütlenme noktasında önemlidir (Giddens, 2008: 68). Kayıt altına alma, vergilerin ve nüfusun denetimini kolaylaştırmıştır. Bahsedildiği gibi modern dönem öncesi gözetim, daha çok yöneten kesimin devamlılığı noktasında elzendir. Fakat modern dönemde gözetimin yaygınlaşması sadece kontrol etme adına değil, disipline etme, ilişkileri düzenleme, bilgi edinme gibi çok yönlü bir görünüm sergilemektedir.

Modern dönemde Foucault gözetimi, panoptikon modeliyle açıklamaya çalışmıştır. Foucault'ya göre bilgi ve iktidarın birbirinden bağımsız düşünülemez, bilimsel bilginin gelişmesinde, iktidarın aktif bir şekilde rol aldığı vurgusu vardır (Foucault, 2012: 248). İktidar bilgiye ulaşmak ister. Bilgiye ulaşmanın gücü iktidarın otoritesini sağlamlaştırması, egemen olduğu yapının denetlemesini kolaylıkla kapsamaktadır. Bilgiye ulaşmak, kayıt altına almak panoptikon modelinin tüm sistemlere nüfuz etmesiyle daha da anlam kazanmıştır. Yani gözetlemek yalnızca tek bir sisteme özgü olmamıştır artık, iktidar her yerdedir.

Öte yandan panoptikon, 1791 yılında Jeremy Bentham'ın Fransız Meclisi için tasarladığı hapisane modelinin adıdır. Bentham'ın projesi bir hapisane projesi olup, mahkûmların gözlemlenmesini, kontrol altına alınmasını ve denetlenmesini içermektedir. Bu çalışmaya göre Panoptikon, merkezinde bir gözetleme kulesi bulunan, bu kule hapisane müdürünün kolay bir şekilde gözlem imkânı sunabildiği mimari bir yapıdır. Gözetlenenler tek kişilik odacıklarda bulunmakta ve gözetlendiğini bilmektedir. Fakat kim tarafından gözetlendiğini, nasıl kayıt altına alındığını bilememektedir. “Tek kişilik hücrelerinde, ayrı bir şekilde tutulan mahkûmlar kendilerini gözetleyeni görmeden gözetlenirler” (Mattelart, 2012: 13). Foucault, iktidar ve gözetim arasındaki diyalektik ilişkinin somutlaştırılması adına panoptikona başvurmuştur. Ceza ve disipline etme panoptikon görüşünün temel dinamiğini oluşturmaktadır. Foucault'ya göre, “İnsanların denetlenmeleri ve kullanılmaları için ayrıntının

titiz bir şekilde gözleme alınması ve aynı anda bu küçük şeylerin siyasal olarak hesaba katılmaları, kendileriyle birlikte bir teknikler bütünü; koskoca bir usuller ve bilgi, tasvir, reçete ve veri corpus'unu taşıyarak, klasik dönem boyunca yükselmişlerdir" (Foucault, 2019: 215). Modern döneme referans olan bu yaklaşım, gözetimin günümüz dünyasında daha çok yer almasını açıklar niteliktedir.

Panoptikon model ayrıca gözetilen-gözetlenen ilişkisinde farklı bir noktaya da dikkat çekmektedir. Gözetlenen, gözetlendiği bilinciyle hareketlerini kısıtlamakta, davranış kalıplarını olağan biçimden farklılaştırmaya yeltenmektedir. Foucault'ya göre, "Gözlem mekanizmaları sayesinde, insanların tutumları üzerinde daha etkin olmakta ve daha fazla nüfuz olanağı sağlamaktadır; iktidarın tüm ilerlemelerinin üzerinde bir bilgi artışı yer almakta ve bu iktidarın icra edildiği bütün yüzeylerin üzerindeki bilinecek nesnelere keşfetmektedir" (Foucault, 2019: 301-302).

Diğer taraftan Karl Marx, gözetimi üretim ilişkileri üzerinden değerlendirerek, alt yapı ve üst yapı arasındaki ilişkilerin ve emeğin denetlenmesi açısından ele almıştır (akt: Karlıoğlu, 2014: 6). Marx, kapitalizmin ekonomi-politiği üzerinden gözetlemenin sınıf denetimini açıklamaya çalışmaktadır. Weber'e göre Marx'ın bahsettiği kapitalist yapılar özelinde fabrikalar, bürokratik yapıyla oluşmuştur. Weber, gözetimi daha çok bürokratik yapının bir ürünü olarak nitelendirmiştir. Gözetim alanında önemli çalışmaya sahip olan David Lyon ise gözetimin etkileme, yönetme, koruma, yönlendirme gibi işlevleri olduğunu, bireye yönelik sistemli ve düzenli bir ilgi olarak nitelendirmektedir (Lyon, 2013: 15-31). Lyon'a (2006: 13) göre gözetleme, sadece somut kişilerin birbirini takip etmesi değil aynı şekilde soyut hakikat parçacıklarını bulmanın da bir yoludur. Bugünün en önemli gözetleme araçlarından birisi, veri toplama, eşlenmesi, geri getirilmesi, işlenmesi, pazarlanması ve dolaşımını yapabilen bilgisayar teknolojisidir.

Gözetim her ne kadar olumsuz bir anlam çağrıştırmış olsa da güvenlik amaçlı geliştirilen teknolojilerde daha hızlı sonuçlar alınması kolaylaşmıştır. 11 Eylül sonrası güvenliği sağlamak adına devletler gözetime başvurmuş. Fakat Armand Mattelart'ın bahsettiği gibi gözetleme ve güvenlik tek bir toplumu inşa edebilmektedir. Güvenlik toplumu, disipline edilmiş toplumu kendi bünyesine dahil ederek onu içselleştirmektedir. Bu toplumlar, iktidarın formlarının anatomisini ve yönetimini hedeflediğinden, kişilerin bilgi üretimini de kendi tarzlarında mümkün kılarlar (Mattelart, 2012: 15-17). Diğer bir deyişle, tehlikeli bölgelerin ister polis, ister pazarlamacı gibi yapılar tarafından tanımlanmış olması, kimin ne zaman

nerede olması gerektiğini, kimin suçlu kimin suçsuz olduğunu ve kimin kimlere görünür olması gerektiğini belirleyebilmektedir (Lyon, 2013: 139).

Özetle, gözetim daima belirli gizli amaçlara dayanmaktadır, bir uygulama bütününe içine alır. Genel anlamda güç ilişkilerini barındırır. Gözetim artık gözetlenenin de dâhil olduğu bir katılımdır ve tek boyutlu olmamakla birlikte hem görme hem de görünürlikle ilişkilidir (Lyon, 2013: 33).

1.2. Siber Uzay Kavramı

Zaman ve mekan günümüz dünyasında dönüşmüştür. 20. yüzyılla birlikte gelişen teknolojiler uzaktan eylem yapabilme olanağı sağlamıştır (Bauman ve Lyon, 2018: 90). Zaman ve mekânın anlam kaybı yaşadığı alanlardan birisi şüphesiz siber uzaydır. Siber kavramı ilk olarak 1948’de yayımlanan *Cybernetics* adlı romanda “hayvanlarda ve makinelerde iletişim ve kontrol bilimi” anlamında Norbert Wiener tarafından kullanılmıştır. Siber uzay kavramı da William Gibson’ın 1984 yılında yazdığı *Neuromancer* adlı bilim kurgu romanında yer almıştır (akt. Akyeşilmen, 2018: 55). Görüldüğü üzere kavramın ortaya çıkışı bilimsel çalışmalarda değil daha çok edebi eserlerde kullanılmıştır. Siber uzay, ağ bağlantısı¹ olan ve sınırları belli olmayan bir ortamı belirtmek için kullanılmaktadır. Daha geniş bir tanım yapmak gerekirse, siber uzay dört temel bileşenden oluşmaktadır. Bu bileşenler sırasıyla ilk olarak kullanıcı yani insan, ikinci olarak dijital boyutta biriktirilen, değiştirilen, depolanan bilgidir. Üçüncü olarak sanal alemde gerçekleştirilebilecek eylemlere olanak sağlayan kodlar, programlar ve protokollerden oluşan ve yazılım denilen mantıksal çerçevedir. Son olarak bahsi geçen sürecin meydana gelebilmesi adına bilgisayarlar, hizmet sağlayıcılar, kablolar, modemler, switchler, düğümler ve küresel ağları oluşturan fiziksel alt yapıdır (Akyeşilmen, 2018: 55). Bahsi geçen bu dört temel bileşen özünde siber uzayı da anlamlı kılan parçalar bütünüdür. Siber uzay, sınırları belli olmayan bir alanı işaret ettiği daha önce belirtilmiştir. Dört temel bileşeninden biri olan insan, kendisi veya başkasıyla ilgili verileri bilerek veya bilmeyerek siber uzay alanına bırakabilmektedir. Enformasyonun depolanmasında siber alan tabiri caiz ise oldukça bonkördür. Yalnızca depolamakla kalmayıp erişiminin kolay olması diğer önemli bir detaydır.

¹ Haziran 2019 verilerine göre dünyada 4.536.248.808 kişinin ağ bağlantısı bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.internetworldstats.com/stats.htm>

İnternet destekli enformasyon teknolojileriyle birlikte siber uzaya katılım kolaylaşmıştır. Fiziksel dünya ile siber dünya günümüzde iç içe geçmiş bir alanı göstermektedir. İnternet üzerinden alışveriş yapma, iletişim kurma, eğlenme, bilgi edinme, kişisel bilgilerin paylaşımı, e-devlet, internet bankacılığı gibi uygulamalar kişilerin sosyal hayatını şekillendirmiştir. Bu dönüşme paralel olarak siber uzaya bireyler, devletler, şirketler, özel kuruluşlar hızlı bir şekilde dahil olmuştur. Siber uzayın anarşik yapısından ve sınırlarının olmamasından kaynaklı aktörler nezdinde de bir güvenlik ikilemi yaşamalarına sebep olmuştur.

İnternetin sağladığı kolaylıklarla birlikte bireyler teknolojik araçları kullanarak gönüllü yahut gönülsüz gözetime tabi olmaktadır. Özellikle hükümetler ve şirketler kaydedilen verileri güvenlik veya pazar oluşturma açısından elde edebilmektedir. Fakat siber uzayda tek bir güçten söz edilmesi mümkün olmadığı için devletler de şirketlerde bu noktada olumsuz etkilenebilmektedir. Şirketlerin müşterileri, çalışanları ve kendileri hakkında depoladığı bilginin başkaları tarafından elde edilmesi güvenlik zafiyetini doğurmaktadır (Akkuş, 2013: 78). Bu durum çoğunlukla diğer şirketlerin hem müşteriler hem de rakip şirketin gözetlenmesiyle sağlanmaktadır. Aynı şekilde devletler, bahsedilen güvenlik zafiyetine paralel olarak kendi siber güvenlik politikalarını oluşturmaktadır. Bir devletin diğer bir devleti izleme, gözetleme pratiği şüphesiz güçler dünyasının ayrılmaz bir parçasıdır.

Gözetim çalışmalarına ciddi katkılarda bulunan Gary T. Marx, (2002: 5-6) yayınladığı *What's New About the "New Surveillance"? Classifying for Change and Continuity* adlı çalışmasında internet ve teknolojinin gelişimiyle yeni gözetim mekanizmalarını şu şekilde sıralamıştır;

- Reklam kuşağı sırasında ya da kreşler tarafından internet üzerinden yapılan yayınlarla ebeveynin bebeği gözetimi,
- İşverenler için işsizlik sigortası (ya da işçi alacakları) adına talepte bulunan kişilerin isimlerini içeren bir veri tabanı,
- Mağazada bulunan müşterileri tarayıp; daha önceden mağaza hırsızlığı şüphesiyle kayıt altına alınmış kişilerin görüntüleriyle eşleştiren bir görüntü denetimi,
- Çalışanların e-posta ve telefon iletişimlerini izleyen bir yönetici denetimi,
- Çalışanların anlık olarak nerede olduğunu ileten bir rozet,
- ATM'lerdeki gizli kameralar,

- Tuşlama sayısını denetleyen yanda anahtar kelime veya şekilleri izleyen bir bilgisayar programı,
- Caddenin karşısına kadar evin etrafını izlemeye yönelik termal görüntüleme cihazı,
- Uyuşturucu kullanımının tespiti adına saç telinden yapılan analiz,
- Kişinin bünyesindeki alkol seviyesini tespit etmek adına kendi kendine yaptığı test,
- Hücresel ve kablosuz telefon iletişim verilerini alabilen bir tarayıcı,
- DNA örneğinin zorunlu tutulması,
- Doğruluğunun tespiti adına beyin dalgalarının hareketliliğinin izlenmesi veya yalan makinesine sokulması,
- Arayan numaranın görünebilmesi

Siber uzayda bu verilere ulaşmak hem devletler hem de şirketler açısından önemlidir. Siber uzay, bu sistemlerin gözetleme pratiklerine olanak sağlamıştır.

Özetle, siber uzayın doğasından kaynaklı gözetim, hiç olmadığı kadar kolaylaşmış ve elde edilen veriler daha rahat bir şekilde depolanabilmiştir. Siber uzaya olanak sağlayan internetin yaygınlaşması ve sosyal alanların sanal olarak inşası gözetim pratiklerini de kayda değer bir şekilde şekillendirmiştir.

1.3. Sosyal Medya Kavramı

Aydınlanma çağı ile birlikte doğa bilimleri hızlı bir gelişim göstererek bireylerin hayatlarını önem ölçüde etkilemiştir. Dönemin belirleyici faktörü, ilerleme fikri olmuştur ve ilerleme de bilgiyle mümkün kılınmıştır. Bu iyimser atmosferin olumlu yanlarının yanı sıra Frankfurt Okulu ekolünün de bahsettiği gibi bilim ve teknolojiye bu akılcılık, bireylerin doğa üzerinde hakimiyet oluşturması yerine insanın insan üzerinde hüküm sürdüğü bir ortam yarattığı iddiasında bulunmuştur. (Dolgun, 2004: 6) Elbette yadsınamaz bir gerçek ise bu süreçte teknoloji hızlı bir şekilde gelişmiştir. Gelişen teknolojiler, hem gözetleme hem de ekonomik açıdan bir değer taşımaktadır. Aydınlanma Çağı sonrası teknoloji bakımında gelişen ülkeler, diğer devletlere de bu teknolojiyi finans edebilmekte böylece hem mali açıdan hem de gözetleme kolaylığı açısından bir güce sahip olabilmektedir. Bu durum en nihayetinde gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere sattığı teknolojiyle gözetim sağlayarak bilgi edinmelerini sağlamıştır. (Dolgun, 2004: 2) Devletler noktasında böylesine bir ortamın yaratılması güç ilişkilerini de şekillendirmiştir. Fakat gelişen teknolojiler yalnızca devletlere hizmet etmemiştir. Toplumsal anlamda bireyler de gelişen teknolojilerden nasibini almıştır.

Bilgiye ulaşmanın gün geçtikçe önem kazanması enformasyon teknolojilerindeki gelişmeleri hızlandırmıştır.

Modern döneme geçişle birlikte gözetim yaygınlık kazanmıştır. Michel Foucault'un *Hapishanenin Doğuşu* eserinde belirttiği gibi toplumun disipline edilmesi, kontrol edilmesi modern zamanlarda yaygınlaştığı görüşündedir. Manuel Castells'in vurguladığı gibi, 1990'larla birlikte enformasyon teknolojileri çağı hızlı gelişmelere sahne olmuş, mikro-elektronik, bilgisayarlar telekomünikasyon ve opto-elektronik ve hatta genetik mühendisliğindeki² gelişmeler dikkatten kaçmamıştır (Castells, 2008: 47). Bu gelişmeler, enformasyon toplumunu meydana getirmenin nihai aşamasını oluşturmaktadır.

Enformasyon toplumunda internet, günlük hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. İnternetin sınır tanımaz özelliği, zaman ve mekândan bağımsızlığı bazı alanları hem özgürleştirmiştir hem de sınırlandırmıştır (Bozkurt, 2000: 77). Fakat gelişen teknolojiler sayesinde bilgisayarlarda, cep telefonlarında, ipadlerde hatta geliştirilen diğer elektronik araçlarda da internete bağlanma olanağı sunulmuştur.

İnternetin doğuşuna bağlı olarak Web 1.0 teknolojisi ortaya çıkmıştır. Web 1.0 ile kullanıcılar herhangi bir enformasyon karşısında bilgiyi elde edip depolayabilmekteydiler. Fakat bilgi karşısında geri dönüş yapabilme, diğer kullanıcılarla etkileşime girme imkanları olmamıştır. Web 2.0 teknolojisinin gelişmesiyle enformasyon karşısında eş zamanlı geri dönüş yapabilme, içerik üretebilme imkanı sunmaktadır. Web 2.0'ın belirli bir sınırı yoktur (O'Reilly, 2009: 6) Web 2.0 teknolojisi sosyal medyanın oluşumunu, gelişimini sağlayan teknik altyapı bütünüdür. Sosyal medya hızlı bir şekilde büyüyerek önemli bir iletişim teknolojisi olmuştur.

Sosyal medyanın genel özellikleri ise; katılım, açıklık, konuşma, topluluk, bağlantılık olarak sıralanmaktadır (Mayfield, 2008, s.5).

- Katılım: Sosyal medya, bireylerin sosyal medyaya katılması teşvik edilmektedir. Her kullanıcı, sosyal medya kullanım tutumundan geri bildirim alınmaktadır.
- Açıklık: Sosyal medya, katılım olanağı ve geri bildirim imkanı sağlamaktadır. Oylama, yorumlama ve bilgi paylaşımına destek olmaktadır. İçerik erişimi ve içerik kullanımını nadiren engellenebilir.

² Genetik mühendisliğindeki gelişmeler, kişiler hakkında bilgi edinmeyi kolaylaştırmıştır. Bireylerin DNA kodları teknolojik gelişmelerle, kişilerin gözetimin sürecine gönüllü bir şekilde katılımını gerçekleştirmiştir.

- Konuşma: Geleneksel medyada içerik iletilir ve dağıtılır. Sosyal medyada ise iki yönlü bir konuşma gibidir, etkileşimdir.
- Topluluk: Sosyal medya, toplulukların hızlı ve etkili bir şekilde iletişim kurmasına olanak sağlar. Benzer ilgi alanlarına sahip kişiler bir araya gelebilir.
- Bağlantılık: Çoğu sosyal medya türü, bağlantılı olma özelliğini geliştirmekle birlikte diğer kişilere, sitelere, kaynaklara link vererek trafik sağlamaktadır.

Sosyal medya, bahsi geçen bu özellikleriyle toplumsal yaşamda önemli bir etki yaratmıştır. Daha önce değinildiği gibi sadece bireyler bazında değil şirketler, devletler sosyal medyadaki verilerle birtakım eylemler yapabilmektedir.

Bu gelişmeler enformasyon sızmalarına sebep olmuştur. Kamusal alan ve özel alan arasındaki ayrım azalmakla birlikte iç içe geçmiş bir görüntü ortaya koymuştur. Gary Marx'a göre bu gelişmeler gözetim toplumunu meydana getirmiştir (Marx, 1996). Gözetim toplumu, bilgi edinme amaçlı da yapıldığı için anlam bakımından enformasyon toplumuyla belli bir paralellik içermektedir.

Sosyal medya, kişiler hakkında bilgi edinmeyi mümkün hale getirmiştir. Kullanıcılar, arkadaşlarıyla veya tanımadığı insanlarla iletişim kurabilme, içerik paylaşımı yapabilme, görüntü paylaşabilme, kendisini ifade edebilme olanakları elde ederek çevrimiçi ve çevrimdışı hayatını bütünleştirmiştir.

Özetle, bu imkanlar hayatı belli noktada kolaylaştırırken belli noktalarda başkalarının kişiler hakkında veri toplamasına, kullanmasına yol açmıştır. Kullanım kolaylığına paralel toplum daha hızlı bir şekilde dijitalleşmiştir. Sosyal ilişkiler, sanal ortamın ayrılmaz bir bütünü teşkil etmiştir.

2.1. Sosyal Medya Ağı Olarak Facebook

2004 yılında Mark Zuckerberg tarafından Andrew McCollum ve Eduardo Saver yardımlarıyla önce “Facemash” sonra “The Facebook” adıyla kurulmuştur. İlk zamanlarında yalnızca Harvard Üniversitesi öğrencilerine açık olan platform, zamanla Boston’daki MIT, Boston Üniversitesi ve Boston College’den de üye almaya başlamıştır. 2005 yılında adını güncelleyerek “Facebook.com” yapmıştır ve Kanada ile İngiltere’deki öğrencilerde üye olmaya başlamışlardır. 2006 yılında e-mail adresi olan herkes Facebook platformuna dâhil olabilmıştır. Gün geçtikçe hızlı bir şekilde büyüme kaydeden Facebook, 2011 yılında mesajlaşma uygulaması olan Messenger’ı piyasaya sürmüştür. Ardından yavaş internet bağlantılarında da iyi çalışabilen Facebook Lite’ı kullanıcılarına sunmuştur (İvren, 2019: 121). 2019 yılı üçüncü çeyreği verilerine göre 2.45 milyar aktif kullanıcısı bulunan Facebook, Dünya’daki en büyük sosyal ağıdır (Statistica, 2019).

Öte yandan Facebook farklı uygulamaları da satın alarak alanını genişletmiştir. 2012 yılında Instagram’ı, 2014 yılında WhatsApp’ı kendi bünyesine dâhil etmiştir. Bu uygulamaların içerik üretimleri ağırlıklı farklı olmakla birlikte ortak birtakım aynı özelliklere de sahiptir. Örneğin mesajlaşma, fotoğraf, video gibi içeriklerin paylaşımı hepsinde vardır. Fakat birbirlerinden ayrı olarak ağırlık verdikleri içerikler farklıdır. Yani WhatsApp mesajlaşma, Instagram fotoğraf paylaşma, Messenger iletişim kurma imkânı sunmuştur.

2019’un üçüncü çeyreğinde Facebook, günde yaklaşık 1.62 milyar kullanıcı tarafından ziyaret edilmektedir (Statistica, 2019). Ekim 2019 verilerine göre, 269 milyon kullanıcıyla Hindistan birinci olurken, 183 milyon ile Amerika Birleşik Devletleri ikinci, 123 milyon kullanıcıyla Endonezya üçüncü sırada yer almaktadır. Türkiye ise 37 milyonla onuncu sıradadır (Statistica, 2019).

İnternetin yaygınlaşmasının beraberinde Türkiye’de, hızlı bir şekilde dijitalleşmeye başlamıştır. We are Social ve Hootsuite işbirliğiyle hazırlanan “Digital in Turkey 2019” raporuna göre 82.44 milyonluk nüfusa sahip olan Türkiye’de, nüfusun %72’sini oluşturan 59.36 milyon internet kullanıcısı, nüfusun %63’ünü oluşturan 52 milyon aktif sosyal medya kullanıcı, nüfusun %53’ünü oluşturan 44 milyon aktif mobil sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır. 2018 yılı raporuyla kıyaslandığı vakit, 2019 yılında %5’lik bir artış söz konusu olmuştur (We Are Social and Hootsuite, 2019). Alexa verilerine göre, Türkiye’de en

çok ziyaret edilen siteler sırasıyla “Google”, “Youtube”, “Google”³, “Facebook”, “Sahibinden” olmaktadır. Aynı şekilde 52 milyon sosyal medya kullanıcısı %92’si Youtube, %84’ü Instagram, %83’ü WhatsApp, %82’si Facebook, %58’i Twitter içinde yer almaktadır. Aktif kullanıcı verileri dikkate alındığında 43 milyonla Facebook, birinci sırada yer almaktadır.

Dünya’da en yaygın kullanılan sosyal medya aracının Facebook olması bazı sebeplere dayanmaktadır. Kayıt yaptırmak ücretsiz olduğu gibi, bireyler arkadaşlarıyla iletişim kurabilme olanağına, yeni arkadaş edinebilme, ürün satma-satın alabilme, önemli kişi veya kurumlarla bağlantı kurabilme, topluluk kurma veya herhangi bir topluluğu üye olabilme ve erişim kolaylığı Facebook’un imkânları arasında yer almaktadır (Facebook, 2019). Ayrıca sanal ortamda işlenen suçları geri bildirme imkânı sunulmuştur. Kişiler sosyalleşebilme imkânı da bu platform üzerinden sağlayabilmektedir. Örneğin reel hayattaki bir etkinliğin duyurulması, konumlarını paylaşabilmesi bahsedilen özellikler arasında sayılabilir.

Medya kullanımının sosyal medyaya da uyarlanabilecek “oyalanma”, “kişisel ilişkiler”, “kişisel kimlik” ve “gözetim işlevi” olmak üzere dört işlevi bulunmaktadır (akt.İvren, 2019: 123). Bu tanımın getirdiği görüşe göre kişisel ilişkiler, Facebook’ta arkadaşlık ilişkilerinin geliştirilmesi, yeni arkadaşlar edinebilme, uzaktaki insanlarla sosyalleşebilme olanağıdır. Bağlantılar üzerinden aynı zevklere sahip kişiler birbirini bulabilmektedir. Facebook’ta kişisel kimlik ise yaratılan profilin yansımasıdır. Bazı bilgilerin gizlendiği bazı bilgilerin ise gizlenemediği bir alandır. Örneğin kişisel beğeniler, gönderi paylaşımları herkese açık olmayabilir. Fakat profil resmi, kapak fotoğrafı ve isim gizlenememektedir (Facebook, 2019).

Zygmunt Bauman’a göre bireylerin yaşamı “çevrimiçi” ve “çevrimdışı” olarak ikiye ayrılmıştır (Bauman ve Lyon, 2018: 51). Çevrimiçi ve çevrimdışı hayatın birbiri içine girdiğini, birbirinden ayrılmaz bir gerçeğe dönüştüğünü aktaran Bauman, bu durumun geri dönülmez olduğunu söylemiştir. Facebook’ta çevrimdışı hayatın dışında çevrimiçi arkadaşlıklar kurulabilmektedir. Çevrimiçi arkadaşlıklar mekân tanımadan sanal âlemde iletişim kurulan, içerik paylaşılabilen kişiler olabilmektedir. Yani elektronik olarak sürdürülen arkadaşlık ilişkisi, sosyalleşmenin önüne koyduğu inatçı sınırları aşmayı vaat etmiştir (Bauman ve Lyon, 2018: 55). Sınırları aşan bu ilişkiler, Facebook’ta rahatlıkla kendine yer

³ Alexa siteye giren kişilerin hareketlerini baz alarak ölçümlerini yapmaktadır. Kaynak olarak browser eklentilerinden gelen verileri ağırlıklı kullanmaktadır.

bulabilmiştir. Diğer bir deyişle, kullanıcılar zaman ve mekan tanımaksızın ortak zevklere sahip kişilerle iletişime geçebilmiştir.

Öte yandan kişiler, diğer insanlar tarafından fark ediliyor olmanın önemli olduğunu düşünmektedir. Facebook'ta içerik paylaşma ve beğenilme kaygısı bunun altında yatan sebeplerden biridir. Byun Chul Han'a göre günümüz insanı olumluluk toplumdur. Yani şeffaf olarak, yapılan eylemlerin olumlu karşılık bulması bireyleri bilişsel olarak etkilemektedir. "Olumluluk toplumunun genel yargısı Like/beğendim'dir. Facebook'un Dislike/Beğenmedim seçeneği sunmamadaki kararlılığı anlamlıdır. Olumluluk toplumu, iletişimi sekteye uğratacağı için olumsuzluğun her türünden kaçınır" (Han, 2018: 23). Facebook'un beğenmedim seçeneği sunmamasının diğer bir yüzü de içerik üretmede bireyleri daima teşvik etmesidir.

Facebook'ta gözetim ise iki yönlü gerçekleşmektedir. Bireyler takip ettikleri kişilerin paylaşımlarını gözetlerken, diğer taraftan gözetlenmektedirler. Niedzviecki, internetin gelişimiyle "dikizleme kültürü"nü ortaya çıktığını öne sürmüştür. Kişilerin kendilerini teşhir etmesi ve diğerlerini gözetlemesi birbirinden bağımsız değildir. Gönüllü bir katılım söz konusu olmakla birlikte, paylaşılan içerikler gerek şirketler gerekse kurumlar tarafından ulaşılabilir olmaktadır (akt. İvren, 2019: 127).

2.2.1. Facebook'ta Veri Toplama Politikası

Facebook'ta veri toplama politikasını üç grupta toplamak mümkündür: Başkalarının ve kullanıcının yaptığı şeyler ve sağladığı bilgiler, cihaz bilgisi, ortaklardan alınan vergiler. (Facebook, 2019).

Başkalarının ve kullanıcının yaptığı ve sağladığı bilgiler, Facebook tarafından kaydedilmektedir. Bir hesap oluşturduktan sonra içerik yapma ve paylaşma, başkalarıyla mesajlaşma ya da iletişim kurma gibi, uygulama üzerinden çekilen fotoğraftan konum bilgisi bulma veya bir dosyanın oluşturulduğu tarih gibi bilgileri Facebook kaydetmektedir. Özel olan kişisel bilgiler, diğer kullanıcılara tercihen paylaşılmayabilir. Örneğin, dini inanç, siyasi görüş, ırk ve etkin köken gibi bilgiler diğer kullanıcıların görmesi engellenebilir. Fakat hassas bilgilerin kullanıcılardan gizlenmesi, Facebook'tan da gizlendiği anlamına gelmemektedir. Ayrıca satın alma işlemlerini de takip eden Facebook, başkalarının diğer kişiler hakkında yaptığı paylaşımlardan da veri toplamaktadır (Facebook, 2019).

Cihaz bilgisi ise uygulamaya giriş yapılan teknolojik alettir. Örneğin telefon, bilgisayar, tablet gibi aletlerin internet erişim özelliğiyle Facebook'a giriş olanağı vardır. Facebook giriş yapılan cihazın özelliklerinden işletim sistemine, donanım ve yazılım sürümlerine, pil seviyesine, sinyal gücüne, kullanılabilen depolama alanına, tarayıcı türü gibi bilgilere ulaşabilmektedir. Cihaz sinyallerinden bluetooth sinyalleri ile yakınlardaki Wi-Fi erişim noktaları, beacon'lar (web işaretçileri) ve baz istasyonları da kaydedebilmektedir. Cihaz ayarlarından izin verildiği takdirde Facebook, GPS konumuna, cihazdaki kamera veya fotoğraflara da erişebilmektedir. Kullanılan cihaz her ne ise dili, saati, cep telefonu numarası, IP adresi ve bağlantı hızı gibi bilgilere ek çerez kimlikleri ve ayarları dahil olmak üzere Facebook bu verileri depolayabilmektedir (Facebook,2019).

Öte yandan diğer veri toplama alanlarından biri ortaklardan toplanan bilgilerdir. Bu ortaklar, cihazda ziyaret edilen internet siteleri, yapılan alışverişler, hareketler hakkında Facebook'a bilgi vermektedir. Bu yöntemle kullanıcıların, ürün ve hizmetlerden ne kadar faydalandığı ölçülmektedir (Facebook, 2019).

2.2.2. Facebook'ta Veri Kullanım Politikası

Facebook'ta veri kullanım politikasını beş başlıkta değerlendirmek mümkündür. Bunlar; ürünlerin sunulması, kişiselleştirilmesi ve iyileştirilmesi; ölçüm, analiz ve diğer kurumsal hizmet sağlama; emniyeti, bütünlüğü ve güvenliği destekleme; kullanıcı ile iletişime geçebilme; sosyal yardım amacıyla araştırma ve yenilikler geliştirme olarak sıralanmaktadır (Facebook, 2019).

Facebook'ta veriler; ürünlerin sunulması, kişiselleştirilmesi ve iyileştirilmesi adına toplanmaktadır. Kişilere özel içerik oluşturulması adına bu veriler kullanılmaktadır. Yüz tanıma özelliği ile görüntülerde kişiyi bulma, kişileri tanıma kolaylığı sağlanmıştır. Facebook diğer ağlar arasında da etkileşim kurmaktadır. Örneğin kullanıcının Facebook'ta telefon numarası kayıtlı ise, rehberindeki birinin Facebook hesabı açması sonucu kullanıcıya bildirim gitmektedir (Facebook,2019).

Ürünlerin kişiselleştirilmesi adına Facebook, kullanıcının konum bilgilerini de elde edebilir. Kullanıcı, cihazında konum bilgilerinin paylaşılmasına müsaade ederse, Facebook IP adreslerine ulaşabilmekte ve kullanıcıya uygulama üzerinden yer bildirmesi olanağı sağlamaktadır (Facebook, 2019).

Öte yandan toplanılan bilgiler anket ve araştırma yapmak için de değerlendirilmektedir. Kullanıcının ilgi alanına, eylemlerine ve bağlantılarına yönelik veri toplayan Facebook, kullanıcıya gösterilen reklam, teklif ve diğer sponsorlu içerikleri kişiselleştirmektedir (Facebook, 2019).

Ölçüm, analiz ve diğer kurumsal hizmetleri sağlamak adına, ziyaret edilen siteler, reklamlar kayıt altına alınmaktadır. Bu kayıtlar reklamverenler ve diğer ortaklara analiz yapabilmeleri için veriler tutulmaktadır. Reklamların nasıl performans verdiği, içeriklere kimlerin ulaştığı bu değerlendirmeye mümkün olmaktadır.

Emniyeti, bütünlüğü ve güvenliği desteklemek adına hesapları doğrulamak, zararlı davranışlarla mücadele etmek, spam ve diğer kötü faaliyetleri tespit edip önlemek, ürünlerin bütünlüğünü korumak, Facebook ürünlerinde ve başka yerlerde güvenliği desteklemek adına bilgi toplanmaktadır. Ayrıca Facebook Güvenlik Merkezi, kullanıcılara hesaplarını daha güvenli tutabilmek adına yönlendirmeler eklemiştir. Kullanıcılarla herhangi bir sorunda iletişime geçebilmek için de elde edilen verilerden yararlanılmaktadır (Facebook, 2019).

Sosyal yardım amacıyla araştırma ve yenilikler gerçekleştirme adına toplanan veriler, teknolojik gelişimi, kamu yararı, sağlık ve refah konularında araştırma ve yenilik yapılabilmesi adına kullanılmaktadır. Örneğin, afet sonrası yardım çalışmalarına destek olmak için krizler esnasındaki göç eğilimlerine ilişkin bilgiler verilerle analiz edilmektedir (Facebook,2019).

2.2.3. Facebook'ta Veri Paylaşım Politikası

Facebook veri paylaşım politikası ise, Facebook ürünlerinde paylaşım ve üçüncü taraf ortaklarla paylaşım olarak iki grupta değerlendirmek mümkündür (Facebook, 2019).

Facebook ürünlerinde paylaşım ise çok yönlüdür. Örneğin kullanıcı Facebook'ta bir gönderi paylaşırken herhangi bir grupta, herkese açık bir şekilde veya sadece seçilen kişilerin olduğu bir listeye paylaşması mümkündür. Diğer yandan “herkese açık” olan bilgiler, Facebook kullanıcısı olan veya olmayan herkes tarafından görülebilmektedir. Herkese açık bilgiler, arama motorları, API'ler ve TV gibi çevrimdışı medya kanalları gibi üçüncü taraf hizmetler aracılığıyla, Facebook ürünleriyle entegre olan uygulamalar, internet siteleri ve diğer hizmetler tarafından görülebilir, erişilebilir, yeniden paylaşılabilir veya indirilebilmektedir (Facebook, 2019).

Öte yandan, diğer kişilerin paylaştığı içeriklerin kontrolü önemlidir. Kişiler, Facebook ürünlerinde diğer kullanıcılar hakkında içerik üretebilmektedir. Örneğin, insanlar bir fotoğrafı kendi hikayesinde paylaşabilmekte ve diğer insanları o hikayede etiketleme olanağına sahiptir. Kullanıcı bu durumdan rahatsızlık duyarsa şikayet etme imkanı vardır. Kullanıcı, Instagram, Messenger veya Facebook'ta aktif görünür olup olmadığını kendisi ayarlayabilmekte veya Facebook ürünlerini en son ne zaman kullandığına ilişkin sinyalleri paylaşabilmektedir (Facebook, 2019).

Facebook ürünlerini kullanan uygulamalar, ürünlerle entegre olmuş internet siteleri ve üçüncü taraf entegrasyonları birtakım bilgileri elde edebilmektedir. Örneğin, Facebook'ta arkadaşlarla oynanan bir oyunda veya bir internet sitesinde Facebook "Yorum Yap" ya da "Paylaş" düğmesi kullanıldığında, oyun geliştirici veya internet sitesi oyundaki hareketlerle ilgili bilgi toplayabilir veya internet sitesi üzerinden paylaşım yapıldığına dair yorum veya bildirim alabilmektedir (Facebook, 2019).

Kötüye kullanımının önüne geçmek adına bazı durumlarda Facebook, veri erişimini de sınırlamaktadır. Misal, son üç ayda uygulaması kullanılmayan geliştiriciler, kullanıcının Facebook ve Instagram verilerine ulaşamamaktadır (Facebook, 2019).

Diğer bir paylaşım alanı ise üçüncü taraf ortaklarına verilen bilgilerdir. Facebook, hiçbir bilgiyi kimseye satmadıklarını ve sonraki zamanlarda da satmayacaklarını belirtmiştir. Ayrıca ortaklara yönelik verilen bilgilerin nasıl kullanılabileceğini ve paylaşılabilmesine dair kat sınırlamaları koymaktadır (Facebook, 2019).

Üçüncü taraflar; analiz hizmetlerini kullanan ortaklar, reklamverenler, ölçüm ortakları, Facebook ürünlerinde ürün ve hizmet sunan ortaklar, tedarikçiler ve hizmet sağlayıcılar, araştırmacılar ve akademisyenler, emniyet teşkilatı veya yasal talepler olarak sıralanmaktadır (Facebook, 2019).

Analiz hizmetlerini kullanan ortaklar, kullanıcıların gönderileriyle, ilanlarıyla, sayfalarıyla ve hem Facebook ürünleri hem de diğer içeriklerle nasıl etkileşim kurduğunu anlama konusunda Facebook toplu istatistikler sunmaktadır. Reklamverenler, reklamlarını hangi tür insanların gördüğünü ve reklamların nasıl performans gösterdiği hakkında raporlar almaktadır. Ölçüm ortaklarına kullanıcı bilgileri, ortaklara analiz ve ölçüm raporları sunabilmek adına bilgiler verilmektedir. Teknik altyapı hizmetleri sağlama, Facebook ürünlerinin nasıl kullanıldığını analiz etme, müşteri hizmetleri sunma, ödeme işlemlerini yürütme veya anket gerçekleştirme

gibi seçeneklerde tedarikçiler ve hizmet sağlayıcılara sunulmaktadır. Araştırmacı ve akademisyenlere de teknolojik gelişim, kamu yararı, sağlık ve refah konularında yeni çalışmalar yapabilmeleri için veriler paylaşılmaktadır. Ayrıca yasal taleple dolandırıcılığın engellenmesi adına emniyet teşkilatına da kullanıcılar hakkında bilgiler sunulabilmektedir (Facebook, 2019).

2.2.4. Facebook'ta Çerezlerin Kullanımı

İnternet tarayıcılarında bilgi depolayabilmek adına küçük metin parçalarına çerez adı verilmektedir. Çerezlerin kullanım alanı ise bilgisayarlarda, telefonlarda ve diğer cihazlarda tanımlayıcıları ve diğer bilgileri toplamak içindir. Facebook'ta herhangi bir hesaba sahip olma ve Facebook ürünlerini kullanma, siteleri veya uygulamaları ziyaret etme durumunda çerezler kullanılmaktadır (Facebook, 2019).

Facebook'ta çerezler kimlik kontrolü, güvenlik, reklam ve tavsiyeler, ölçüm yapabilmek, performans gibi konuları geliştirmek adına elde edilmektedir (Facebook, 2019). Ayrıca çerezleri yalnız Facebook kullanmamakta, reklamveren ortaklarda çerezlere ulaşabilmektedir (Facebook, 2019).

2.3. Facebook'ta Veri Gözetimi Ve Cambridge Analytica Olayı

Facebook üzerinden gözetim verilere ulaşma, depolama ve başka kurumlara servis edilme ile mümkün olabilmektedir. Dünyada en çok kullanılan sosyal ağlardan birisi olan Facebook, kişilerin beğeni yargılarından, kimliklerinden, arkadaş ilişkilerinden, internet üzerinden yaptığı alışverişlerden bilgi toplayarak bazı durumlarda şahıslara, reklamverenlere veya güvenlik güçlerine bu bilgileri servis edebilmektedir. Kişisel sayfasında reklam tercihlerin bireyin ilgi alanlarına yönelik oluşturması, verilerinden elde edilen bilgilerle oluşturulmaktadır (Hitlin ve Raine, 2019). Bunlar şüphesiz kullanıcıların bazı durumlarda farkında olduğu bazı durumlarda ise farkında olmadan servis ettiği bilgilerden kaynaklanmaktadır. Verileri elde etmenin yanı sıra Facebook, kullanıcı davranışlarının belirlenmesinde başka yollara da başvurmaktadır ve aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Monnappa, 2018):

- *Çerezleri İzleme:* Facebook üzerinden oturum açıldığında, kullanıcı aynı anda diğer web sitelerinde gezdiğinde Facebook, çerezlerden kullanıcıyı izlemektedir.

- *Yüz Tanıma*: Facebook'ta son dönemde geliştirilen yüz tanıma özelliği, kullanıcının paylaşım yoluyla sağladığı görüntü verileriyle kullanıcıyı hem Facebook hem de diğer internet sitelerinde izleyebilmektedir.
- *Etiket Önerileri*: Görüntü işleme ve yüz tanıma özelliğiyle kullanıcı fotoğraflarda kimleri etiketleyeceğini Facebook önerebilmektedir.
- *Beğenileri Analiz Etme*: Son dönemde yapılan araştırmalara göre, Facebook beğenileri analiz edilerek kullanıcıların kişisel özellikleri hakkında önemli bulgular elde edilmiştir. Cambridge Üniversitesi ve Microsoft Research'teki araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalara göre, Facebook Likes modellerinin cinsel yönelimi, yaşamdan memnuniyet, zeka, duygusal yönelim, din, alkol kullanımı ve uyuşturucu kullanımı, ilişki durumu, yaş, cinsiyet, ırk gibi konularda tahmin yürütme imkanı verdiğini belirtmişlerdir.

Facebook, kullanıcılarıyla ilgili birçok veriye rahatlıkla ulaşmaktadır. Örneğin yüz tanıma özelliğiyle kişilerin biyometrik verilerini elde edebilmektedir. Google, kişiler hakkında internette gezinme davranışlarına odaklanırken Facebook, kişilerin kendi hakkında paylaştığı daha özel verilere ulaşabilmektedir (İvren, 2019: 141). Her ne kadar verileri toplamanın ve depolamanın güvenlik çerçevesi içinde gerçekleştiği iddiasında bulunulsa da, Cambridge Analytica olayı verilerin ihlali noktasındaki tartışmayı tekrar gündeme getirmiştir.

2014 yılında Cambridge Üniversitesi Profesörü Alexander Kogan tarafından ABD seçmeni hakkında bilgi edinmeye yönelik bir anket uygulaması geliştirilmiştir. Uygulama girişte, Facebook bilgilerine erişim istemekte ve sadece katılımcının bilgileri değil arkadaşları hakkında da bilgi toplamıştır. Profesör Kogan ayrıca davranışsal psikoloji üzerine çalıştığı için, kişilerin siyasi yönde taleplerini de bu verilerle ortaya koymaya çalışmıştır. 50 milyondan fazla kişiden toplanan veriler Global Science Research (GSR) aracılığıyla Cambridge Analytica şirketine satılmıştır. Bu veriler iddiaya göre 2016 ABD başkanlık seçimlerinde Trump lehine kullanıldığı bildirilmiştir. 2018 yılında skandalın gündeme gelmesi üzerine Facebook açıklama yapmıştır. 2015 yılında Cambridge Analytica şirketinin kişisel verileri satıl alığını öğrendiğini, bunun üzerine şirkete verileri silmesi için talepte bulunduğunu fakat herhangi bir yasal bir işlemin başlatılmadığını bildirmiştir. (BBC, 2018)

Öte yandan, Cambridge Analytica'nın Yönetim Kurulu Başkanı Alexander Nix'in gizli yayınlamış olduğu bir videosu ortaya çıkmıştır. Videoda Nix, ABD başkanlık seçimlerinde kaydettikleri verileri sattıkları için Trump'ın kazandığını söylemesi üzerine, görevinden

alınmıştır (Habertürk, 2018). Verilerin izinsiz toplanması üzerine Mark Zuckerberg, ABD Kongresi'nde ifade vermiş, Brüksel'deki zirvede Avrupalı kullanıcılardan özür dilemiştir. ABD Federal Ticaret Komisyonu Facebook'a özel hayatın gizliliğine ilişkin ihlalde 5 milyar dolar para cezası vermiştir (Euronews, 2019).

Sonuç

Bilgiye ulaşmak her çağda önemli olmuştur. Gözetimle bilgiye ulaşma ilk çağlardan itibaren uygulanan bir yöntemdir. Modern dönemle birlikte gözetim daha çok yayılmış, neredeyse her kurumda gözle görülür bir etkiye sahip olmuştur. Gözetim, hiç olmadığı kadar kolaylaşmıştır. Gelişen enformasyon teknolojileriyle birlikte internet bireylerin sosyal yaşamda çevrimiçi hayat ve çevrimdışı hayat yaşamasına sebep olmuştur. Bu çalışmada gelişen enformasyon teknolojileri beraberinde sosyal medyadaki gözetim ele alınmıştır. Çalışma, sosyal ağlardan biri olan Facebook'taki gözetime odaklanmıştır. Facebook'taki veri ilkeleri dikkate alınarak, kullanıcıların hangi bilgilerine nasıl ulaşıldığı, bu bilgileri kayıt altına alırken kimlerle ne amaçla paylaştığı dikkate alınmıştır. 2018 yılında patlak veren Cambridge Analytica skandalında olduğu gibi bu veriler, farklı amaçlar doğrultusunda kullanılabilirdiği görülmüştür. Bunlar ister güvenlik amacıyla, ister reklamların kişiselleştirilmesi amacıyla olsun bilgiler bireylerin izni olmadan da toplanmaktadır. Hassas bilgilerin böylesine bir ortamda paylaşılmasının ilk sorumluluğu özünde kullanıcıya ait olduğu tespit edilmiştir. Kullanıcı özgür bir şekilde "İzin Ver" butonuna basarak yalnızca uygulamayı kullanma yetisine sahip olmamış bilakis "İzin Ver" diyerek kendisiyle ilgili enformasyonların toplanmasına da bir bakıma razı olmuştur.

Kaynakça

- Akkuş, B. (2013). Özgürlük ve Güven(siz)lik İkileminde Siber Uzay (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Akyeşilmen, N. (2018). Disiplinlerarası Bir Yaklaşımla Siber Politika ve Siber Güvenlik. Ankara: Orion Kitabevi.
- Alexa, (2019). Top Sites in Turkey, <https://www.alexa.com/topsites/countries/TR> (27.12.2019)
- Bauman. Z. ve Lyon, D. (2018). Akışkan Gözetim (Çev. Yılmaz, E.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BBC Türkçe, (2018). 5 soruda Facebook verilerini 'usulsüz kullanmakla' suçlanan Cambridge Analytica, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43469094> (27.12.2019)

- Bozkurt, V. (2000). Gözetim ve İnternet: Özel Yaşamın Sonu Mu?, Birikim Dergisi, 136, s. 75-81.
- Castells, M. (2008). Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür I. Cilt Ağ Toplumunun Yükselişi (Çev. Kılıç, E.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dolgun, U. (2004). Gözetim Toplumunun Yükselişi: Enformasyon Toplumundan Gözetim Toplumuna, Yönetim Bilimleri Dergisi, 2.
- Euronews, (2019). Ticaret Komisyonu'ndan Facebook'a 5 milyar dolar ceza, bakanlıktan teknoloji şirketlerine inceleme, <https://tr.euronews.com/2019/07/24/ticaret-komisyonundan-facebook-a-5-milyar-dolar-ceza-bakanlik-tan-teknoloji-sirketlerine> (27.12.2019)
- Facebook (2019). Çerezler ve Diğer Depolama Teknolojileri, <https://tr-tr.facebook.com/policies/cookies/> (27.12.2019)
- Facebook (2019). Veri İlkesi, <https://tr-tr.facebook.com/privacy/explanation> (27.12.2019)
- Foucault, M. (2012). İktidarın Gözü (Çev. Ergüden, I.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Foucault, M. (2019). Hapishanenin Doğuşu (Çev. Kılıçbay, M. A.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Giddens, A. (2008). Ulus Devlet ve Şiddet (Çev. Atay, C.). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Guardian, (2018). Revealed: 50 million Facebook profiles harvested for Cambridge Analytica in major data breach, <https://www.theguardian.com/news/2018/mar/17/cambridge-analytica-facebook-influence-us-election> (27.12.2019)
- Han, B. (2018). Şeffaflık Toplumu (Çev. Barışcan, H.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Hitlin, P. ve Rainie, L. (2019). Facebook Algorithms and Personal Data. <https://www.pewresearch.org/internet/2019/01/16/facebook-algorithms-and-personal-data/> (27.12.2019)
- İvren, B. (2019). Sosyal Medyada Gözetim Facebook Veri Politikasına Yönelik Kullanıcıların Gizlilik Endişeleri ve Gözetimin Farkındalığı Üzerine Bir Araştırma (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Karşlıoğlu, F. (2014). Siber Gözetim: Toplumsal Denetim Aracı Olarak İnternetin Dönüşümü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Lyon, D. (2006). Gözetlenen Toplum (Çev. Soykan, G.). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Lyon, D. (2013). Gözetim Çalışmaları (Çev. Toprak, A.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Marx, G. T. (1996). Privacy and Technology, <http://web.mit.edu/gtmarx/www/privantt.html> (20.12.2019)

Marx, G. T. (2002). What's New About the "New Surveillance"?Classifying for Change and Continuity, <https://ojs.library.queensu.ca/index.php/surveillance-and-society/article/view/3391/3354> (20.12.2019)

Mattelart, A. (2012). Gözetimin Küreselleşmesi (Çev. Gayretli, O. ve Karacan, S.). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Mayfield, A. (2008). What Is A Social Media, https://www.icrossing.com/uk/sites/default/files_uk/insight_pdf_files/What%20is%20Social%20Media_iCrossing_ebook.pdf (27.12.2019)

Monnappa, A. (2018) How Facebook is Using Big Data - The Good, the Bad, and the Ugly. <https://www.simplilearn.com/how-facebook-is-using-big-data-article> (27.12.2019)

O'Reilly, T. (2009). What Is Web 2.0?, https://play.google.com/books/reader?id=NpEk_WFCMdIC&hl=tr&pg=GBS.PT24 (25.12.2019)

Slideshare , (2019). Digital 2019 Turkey, <https://www.slideshare.net/DataReportal/digital-2019-turkey-january-2019-v01> (27.12.2019)

Statistica, (2019). Leading countries based on number of Facebook users as of October 2019 <https://www.statista.com/statistics/268136/top-15-countries-based-on-number-of-facebook-users/> (27.12.2019)

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr/?kelime=> (5.11.2019)

